

Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo

Lijana Šatavičiūtė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08015 Vilnius
El. paštas: lijana.sn@gmail.com

Straipsnio objektas – tarpukario Lietuvos gyvenamieji interjerai, kurie aptariami modernaus ir konservatyvaus požiūrių santykio aspektu. Remiantis istoriografiniu, kultūriniu ir faktografiniu-analitiniu metodais, pasitelkus rašytinę ir archyvinę medžiagą, siekiama apžvelgti teorinį diskursą, išsiaiškinti, kokios idėjos buvo propaguojamos įrengiant nepriklausomybės laikotarpio lietuvių gyvenamąsias erdves ir kaip modernios gyvensenos estetika buvo įgyvendinama praktikoje.

RAKTAŽODŽIAI: tarpukario kasdienybės kultūra, 3–4-ojo dešimtmečio interjerai, tautinis stilius, funkcionalizmas, racionalizmas

Tarpukario interjero įrangos stilistikos problematika dažniausiai asocijuojasi su reprezentaciniais 4-ojo dešimtmečio visuomeniniais interjerais – tautiniu stiliumi įrengtomis Karininkų ramovės svetainėmis ir menėmis, Lietuvos tautinę kultūrą reprezentavusia Pitsburgo (JAV) universiteto Lietuviškąją auditoriją, Centrinio pašto Kaune ir kitais šalies veidą raiškiausiais atspindėjusiais pastatais. Jų vidaus erdvėms apipavidalinti buvo skelbiami konkursai, sutelkti stipriausi to meto dailininkai ir architektai. Nemažą dėmesį šiai valstybės ideologiją reprezentavusiai kūrybos sričiai skyrė dailėtyrininkai. Tautinę kultūrą propagavusius interjerus kaip šalies politikos atspindį išsamiai gvildeno Giedrė Jankevičiūtė monografijoje *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m.*¹ Tarpukarį, kaip modernios kultūros tapsmo laikotarpį, aptarė Jolita Mulevičiūtė². Lietuvos interjerų bruožus vienais ar kitais aspektais publikacijose palietė architektūros istorikai Jolita Kančienė, Vaidas Petrulis, Lina Preišegalavičienė³. Teorinį tarpukario architektūros diskursą aptaręs V. Petrulis daugiau dėmesio skyrė oficialiajam tarpukario architektūros stiliui kaip politiką reprezentuojančiai sričiai, o eilinių piliečių būstus traktavo kaip iki galo nerealizuoto valstybės socialinio plano dalį⁴, be to, išskyrė modernizmo apraiškas architektūros teorinėje mintyje⁵. Šių eilučių autorė yra rašiusi apie mažiau žinomus tautinio stiliaus visuomeninių pastatų interjerus (kavines, moterų seklyčias, lietuviškus kambarius)⁶.

Nors nepriklausomybės laikais išaugo tyrėjų dėmesys tarpukario kasdienybės kultūrai, vis dėlto to laikotarpio gyvensena dar nepakankamai atskleista, neužtenka žinių apie piliečių būstų apstatymą masinės gamybos baldais, tekstile, kitais taikomosios dailės dirbiniais. Pramoninis tarpukario dizainas dar mažai tyrinėta sritis. Vieni retesnių bandymų – muziejininkės Ritos Škiudienės aptarti amatininkų auksakalių dirbiniai ir fabrikinės gamybos Lietuvos banko baldai⁷. Materialią darbininkijos kultūrą 7-ajame

1 Jankevičiūtė 2003: 38–89.

2 Mulevičiūtė 2001.

3 Kančienė 1988: 106–122; Petrulis 2009: 126–134; Petrulis 2010: 262–269; Preišegalavičienė 2010: 161–172.

4 Petrulis 2009: 126–134.

5 Petrulis 2010: 262–269.

6 Šatavičiūtė 2002: 51–57.

7 Škiudienė 2004: 50–55.

dešimtmetyje tyrė etnologas Antanas Daniliauskas⁸, daugiausia remdamasis statistiniu, interviu ir lauko tyrimų metodais. Šiuo straipsniu siekiama papildyti tarpukariui skirtas publikacijas savo surinktais duomenimis ir įžvalgomis, t. y. atskleisti modernios gyvenamosios erdvės propagandą spaudoje, nušviesti lietuvių gyvenamojo būsto apstatymo tendencijas, išsiaiškinti, kokios siūlomos naujosios jiems buvo priimtinos. Skirtingai nuo 3–4-ojo dešimtmečio tyrimuose akcentuojamos tautinės kultūros, šįkart bus daugiau kalbama apie modernizmo įsitvirtinimą butyje.

„Kultūringos gyvenimo formos“

Modernumo ir tradicijų santykis tarpukario Lietuvos kultūroje yra esminis. Ką tik nepriklausomybę atkūrusioje valstybėje, kurios ideologija rėmėsi istorinio palikimo tęstinumu, buvo itin aktuali tradicijų ir permainų santykio problematika. Tarpukariu modernumo idėjos pirmiausia sklido iš sostinė tapusio Kauno, kurio urbanistinę plėtrą lėmė pasikeitęs miesto vaidmuo valstybės gyvenime. Nors agrarinėje Lietuvoje po Pirmojo pasaulinio karo miestai augo palyginti lėtai, 1919–1930 m. Kaune buvo pastatyti net 4149 namai, iš jų 58 – administraciniai, komerciniai, kultūriniai pastatai⁹. Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį rekonstruotas Valstybės teatras (1923), iškilo „Lietuvos“ viešbutis (1923–1925), pastatyti Lietuvos Respublikos Seimo ir Teisingumo ministerijos (1925–1928), Lietuvos banko (1925–1929) ir Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos-chemijos instituto (1928–1931) rūmai. Miesto centre (Donelaičio g. ir aplink Vienybės a.) formavosi administracinė ir kultūrinė, o Laisvės alėjoje – komercinė zona. 1922 m. miesto centre pradėta tiesti kanalizaciją ir vandentiekį, ir tai leido projektuoti didesnius pastatus. 1931 m. jų pastatyta net 1415¹⁰. Iki 1940 m. Kauno Naujamiestyje iškilo savitos architektūros miesto veidą formavę visuomeniniai pastatai: Centrinis paštas (1930–1931), „Pažangos“ (1932–1934) ir Žemės ūkio (1933–1934) rūmai, Vytauto Didžiojo muziejus (1933–1934), Žemės bankas (1934–1935), Karininkų ramovė (1935–1937). Pastatyta daug sodybinių namų, išaugo privačių daugiabučių skaičius. Akademinio neoklasicizmo formos, 3-iajame dešimtmetyje propaguotos Peterburgo mokyklas baigusių architektų (Mykolas Songaila, Vladimiras Dubeneckis, Edmundas Frykas), užleido vietą 3–4-ojo dešimtmečių sandūroje ryškėjusioms racionalizmo ir funkcionalizmo tendencijoms, plėtojamoms architektų (Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Stasys Kudokas, kiti) ir inžinierių architektų (Karo- lis Reisonas, Arnas Funkas, Antanas Novickis, Feliksas Bielinskis).

Kalbant apie gyvensenos kaitą, negalima nuošalyje palikti provincijos modernėjimo, kuriuo rūpinosi Žemės ūkio rūmų Statybos skyrius (jam iš pradžių vadovavo Reisonas, o nuo 1932 m. – Bauhauzo auklėtinis Vladas Švipas¹¹). Statybos skyrius reguliavo kaimo statybas, leisdamas specialius leidinius, skleisdamas pažangias idėjas spaudoje, žemės ūkio

⁸ Daniliauskas 1968: 131–144; Daniliauskas 1969. 2: 131–146; Daniliauskas 1969. 3: 107–121; Daniliauskas 1978.

⁹ *Kauno architektūra* 1991: 22.

¹⁰ *Kauno architektūra* 1991: 25.

¹¹ Vladas Švipas (1900–1965), besimokydamas valstybinėje Panevėžio gimnazijoje, mokytojo Juozo Zikaro paskatin- tas, susidomėjo dailė. 1923–1924 m. jis studijavo Dailės mokykloje Dresdene, 1924–1926 m. – Bauhauze (Veimaras) ir Dessau. 1928 m. Oldenburgo inžinerijos akademijoje gavo inžinieriaus diplomą. 1929–1932 m. dirbo Žemės ūkio rūmų Statybos skyriaus vedėjo pavaduotoju, 1932–1940 m. – šio skyriaus vedėju. Žr. *JAV lietuviai* 2002. 2: 369–370.

parodose, konsultuodamas ūkininkus, projektuodamas jiems pastatus. Valstybės dėmesys kaimo statybai buvo neatsitiktinis. Nuo karo nukentėję ūkininkai ir dvarų savininkai statė bei remontavo senus pastatus, dėl žemės ūkio reformos atsiradusiems naujakuriams reikėjo paskubomis ręsti būstus.

Tačiau šįsyk dėmesio centre – miesto gyvenamieji interjerai. Reprezentacinių visuomeninių pastatų formas ir vidaus įrangą lėmė valstybės ambicijos ir šalies įvaizdžio formavimo aplinkybės. Tuo tarpu privačiuose namuose piliečiai tvarkėsi pagal savo skonį ir finansines galimybes. Vykstant intensyviai miestų plėtrai ir privačių namų statyboms, valstybei iškilo būtinybė auklėti piliečius modernizmo dvasia. Modernios buities propaganda snūduriavo kone visą pirmąjį valstybingumo dešimtmetį, kadangi pokariu teko spręsti elementarias atstatymo ir provincialaus Kauno pavertimo valstybės sostine problemas. Tiesa, Lietuvos atstatymo komisariatas jau 3-iojo dešimtmečio pradžioje kalbėjo apie pažangių statybos principų propagandą tarp gyventojų leidžiant specialiąją literatūrą, rengiant parodas ir paskaitas¹². Požiūris į buities modernizavimą sustiprėjo 3-iojo dešimtmečio pabaigoje – 4-ojo pradžioje, augant statybų mastams, nuosekliai įgyvendinant „mūrinės Lietuvos“ viziją. Nuveiktus darbus iliustravo 1925 m. pasirodęs *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas* ir moderniai statybai skirtos Žemės ūkio rūmų architektų ir technikų parašytos knygos: Reisono *Žemės ūkio statyba* (1926), V. Švipo *Miesto gyvenamieji namai* (1933), *Trobesių dažymas*, *Sodybos planavimas*, *Ūkininko pirtis* (visos 1934) ir *Kaimo statyba* (1936), J. Juškos metodiniai leidiniai *Kaip kurti ir tvarkyti sodybą* ir *Mediniai stogai* (abi 1934). Nuo 1925 m. laikraštyje *Ūkininko patarėjas* veikė skyrelis „Naujakurių reikalai“, 1927 m. tame pačiame laikraštyje įsteigtas skyrelis „Statyba“, kuriame gvildintos kaimo statybos problemos.

Trečiojo dešimtmečio pabaigoje į buities pertvarką modernia dvasia įsitraukė skirtingoms skaitytojų grupėms skirta spauda – nuo kultūros leidinių, amatininkų periodikos iki populiariųjų spaudinių. Juose pateikiamos pasaulyje vyravusios statybų tendencijos, kalbėta apie eilinių miestiečių būstus, jų skonio ugdymą. Propaguotas racionalus pastatų vidaus išplanavimas, naujos medžiagos, minimalus dekoras, kritikuotas perdėtas interjero puošnumas, miesčioniška beskonybė. Populiarioje ir kultūrinėje spaudoje pasirodė straipsnių, raginusių statyboje siekti paprastumo ir saiko, o įrengiant būstą laikytis higienos reikalavimų.

Iš spaudos puslapių europiečių namai iškildavo kaip erdvūs būstai tiesiomis sienomis, plokščiais stogais, dideliais langais, minimaliai dekoruoti, t. y. pasižymėję esminiais modernizmo požymiais. Tokiais namais ir butais ypač žavėjosi V. Švipas, teigdamas, kad jie atspindi visuomenės „gyvenimo formų aukštumą“, neperkrauti „pereitų epochų astetikos liekanomis, bet užtat sveiki ir patogūs“¹³. Nuo V. Švipo mažai atsiliko Halina Kairiūkštytė-Jaciniene, viena pirmųjų prabilusi apie naująją estetiką, grįstą „rinktiniu lakonizmu“, harmoningu pastato ir buities daikto formos, paskirties ir kokybiškų medžiagų santykiu¹⁴. Abu autoriai buvo aktyvūs naujos architektūros propaguotojai, pristatydavę spaudoje naujausias Europos architektūros parodas ir architektų suvažiavimus. V. Švipas aprašė Šveicarijos mieste Chateau de la Sarsaz 1928 m. susibūrusį Tarptautinio moderniosios

¹² Apskričių ir Miestų Technikų Suvažiavimas 1922. 2: 13–15.

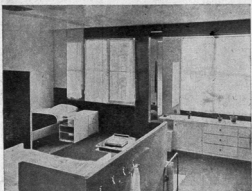
¹³ Švipas 1929. 9: 7.

¹⁴ Jacynienė 1928. 23–24: 7–10.

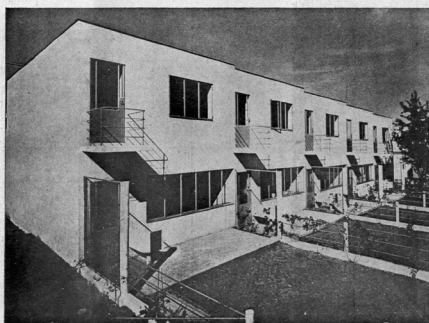
Kultūringos gyvenimo formos.

Einant gyvenimui į normalias vėžes, pagerio namų konsumentų ekonominė padėtis ir padidėjo pareikštas užsienio statybos periodas. Bet, prieš pradėdami statyti, reikėtų visai atsisakyti kaip nors gyvenimui. Neturint specialios spaudos, tenka tuos klausimus gyventi žurnale, skaitant bendrines visuomenės reikalias.

Dažniausiai architektūra tyrinėja visuomenės gyvenimo sąlygas, ir pagerinimo galimybes ir šiuose gyvenimo priemonėse. Po karo, perkrauti daugelį vertybių, ir šio žmonių darbuotojų papulė visaisiais vėžiais, įvairūs tarpininkai architektų sąvairavimas Chateau de la Sarraz 1928. IV. 25–30 d. konstatavo šių problemų aktualumą statyboje profesionalų galvose ir vienodą dėtį jų nusistatymų tarpininkų plėtotė. Statybos užduotys yra organizuoti gyvenimą, patvirtinti jo nusistovėjusias formas. Miesto statyba privalo būti tokia, kurioje galėtų vystytis kultūringos vėžio gyvenimo formos. Pačio miesto gyvenimo organizacijai reikalingas generatinis planas, nustatęs atskirai žmonių darbuotojų rėdai paskirtas zonas susisiekimui pramonės, prekybos, darbų, gyvenimui, poilsiui ar pramogoms. Ir atskiriose gyvenamose namuose kiekvienai žmogui gyvenimo funkcijai atskirti reikalingas tam tikros patalpos, jos turi patenkinti higienos reikavimus ir t. t. Vėrems paskirti patalpas biologinėms žmogaus gyvenimo funkcijoms atskirti valgiui, miegui, plovimui, ir k. Rėdai sunkiau yra patenkinti estetiniai reikavimai. Pirmuoju ir antruoju atvejų turima reikalo su daiktų, įrengimų ir k., turinčiais tam tikrą formą, medžiagos rėdį, tiksliai konstrukciją.

Modernistai įrengė kambariai: daug šviesos, patogumai.

Modernistai namas, kuriame yra daug patogų neįdiegtų butų.

6

1 pav. Vladas Švipas spaudoje pristatė Vakarų Europos architektūroje plintantį funkcionalizmą. Straipsnio „Kultūringos gyvenimo formos“ ištrauka (Naujas žodis, 1929, 9: 6)

joje vaidilutėje, kompetentingai aiškinęs stiliaus ir skonio pokyčius įvairiose kultūros srityse – dailėje, muzikoje, literatūroje, statyboje, interjero įrangoje, apie paprastą naująjį daiktiškumą¹⁹ (vok. *Neues Sachlichkeit*, autorės vadintą „naujuoju realizmu“), atmetantį viską, kas nereikalinga, kreipiantį žmogaus dėmesį tik į „esminius dalykus“²⁰.

Spaudos puslapiuose buvo piešiamas šviesus, erdvus, racionaliai išplanuotas ir minimaliai apstatytas masinės statybos būstas, kuriame „nėra nei vieno nereikalingo, netikslingo, kliūvančio daikto“, o žmogus jame turi „daugiau laisvės judėjimui“. Tačiau taupūs puošybiniai elementai, straipsnių autorių nuomone, neturėtų gąsdinti įsitikinusių, kad buto įrengimo naujovės – „atsukti į mūsų patogumus ir gerus papročius kulkosvaidžiai“,

architektūros kongreso (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*, toliau CIAM) judėjimą (1 pav.), gvildenusį aktualias gyvenamosios aplinkos gerinimo problemas¹⁵, šio kongreso suvažiavimą Frankfurte prie Maino 1929 m. ir jo metu surengtą „mažųjų butų“ parodą¹⁶. V. Švipui imponavo Vokietijoje įgyvendinta socialinio būsto „butas egzistenciniam minimumui“ (vok. *Die Wohnung für das Existenzminimum*) programa, jis svajojo apie pigius butus ir namus, tokių butų kolonijas Lietuvoje. „Norint su maža lėšų ir vietos pagaminti didesnės vertės butą, reikia atsisakyti nuo pretenzijos į reprezentaciją ir padaryti būtinus komforto minimumui reikalingus įrengimus <...>“, – teigė jis¹⁷.

Modernios architektūros šalininkė H. Kairiūkštytė-Jacinienė pristatė 1928 m. Miunchene surengtą architektūros parodą „Namai ir technika“ (vok. *Heim und Technik*), iš kurios, jos nuomone, galima pasimokyti, kaip nebrangiai ir gražiai sutvarkyti savo buitį¹⁸. H. Kairiūkštytės-Jacinienės plunksnai greičiausiai priklauso slapyvardžiu (J. Petrauskaitė) pasirašytas straipsnis „Gyvenamojo buto higiena“ *Nau-*

15 Švipas 1929. 9: 6.

16 Švipas 1929. 20–21: 10–11.

17 Švipas 1929. 20–21: 11.

18 Jacynienė 1928: 23–24

19 1924 m. meno kritikas Gustavas F. Hartlaubas „naujuoju daiktiškumu“ įvardijo antiexpresionistinę dailę, nors šis apibrėžimas Vokietijos dekoratyvinėje dailėje funkcionavo nuo XIX a. pabaigos – Hermannas Muthesius „naujojo daiktiškumo“ terminą taikė jau 1897 m. apibūdindamas dailės ir amatų sąjūdžio reiškinius. Žr. Frampton 2010: 130. Straipsnio autorė J. Petrauskaitė (arba šia pavarde prisidengusi kita specialistė) šiuo terminu įvardijo ne vaizduojamąją dailę, bet daiktiškąją aplinką.

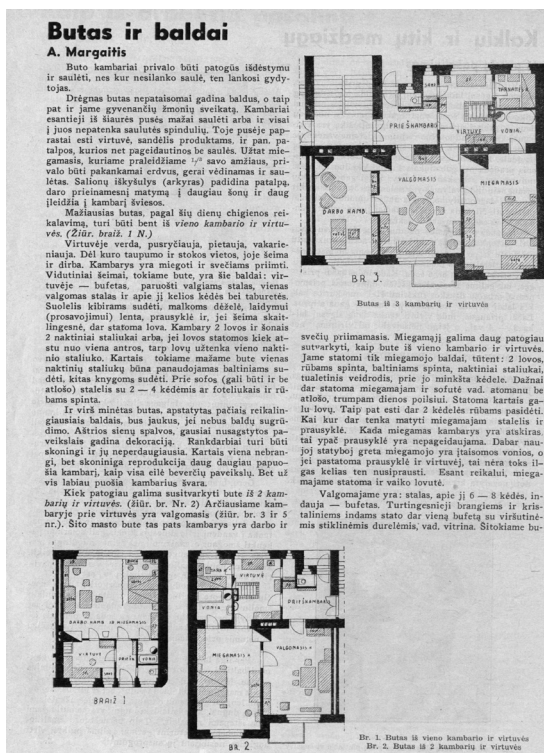
20 Petrauskaitė 1930. 12: 335.

juk „puošia pats medis ir audiniai arba mežginiai“²¹. Saulė – sveikata. Moterims buvo patariama „plėsti nuo langų tamsias, sunkias langatieses“ ir pro plačius langus įsileisti saulės šviesą²². Siūlyta sienas dažyti šviesiais dažais arba klijuoti pilkšvais bei smulkiai ornamentuotais apmušalais, nenukabinėti sienų nedidukais paveikslėliais bei atvirukais, o pasirinkti kelis stambius, tačiau vertingus paveikslus.

Kreiptas dėmesys į kambarių išplanavimą, jų universalią paskirtį, siūlyta atsisakyti senamadiškų salonų (2 pav.). Naujoviškame kukliame vidurinio sluoksnio gyventojų bute prašmatniai svetainei vietos neatsirado. Tai turėjo tapti tikru perversmu įsitikinusiems, kad „butas be salono – ne butas“. Svetainę pakeitė naujadaras – *living room* (gyvenamasis kambarys), kuris traktuotas kaip universali patalpa biurui, darbui, laisvalaikiui, galinti būti net nedidele pramogų sale. Modernizmo propaganda atliko ir socialinį vaidmenį, auklėjo piliečius, ypač jaunąją kartą. Aiškinta, kad naujoviška aplinka – ne prabangos dalykas, o „būtinasis kiekvienam doram ir tautiškai susipratusiam piliečiui, mylinčiam savo kraštą“²³.

Teorinė mintis lenkė realią statybų praktiką, balansavusią tarp konservatyvumo ir modernumo. Radiofono leidinys *Bangos* apgailestavo dėl lietuvių atsilikimo masinės architektūros srityje ir nesidomėjimo tuo, kas vyksta Europoje. Tačiau pasidžiaugta, kad ir Lietuvoje statomuose namuose „jau nematom visokių marginių, atbrailų, freskų ir panašių dulkių laikytojų. Vietoj jų įsivyravę tiesios linijos ir spalvų derinimas“²⁴.

Architektūroje vyračiusias tiesias linijas ir geometrines formas siūlyta taikyti baldams, kilimams, apyvokos daiktams (3 pav.). Pageidautinu dalyku laikyti stilingi, modernūs ir daugiafunkciniai „kombinuotieji“ baldai, kurių grožį sudarytų ne brangios medžiagos, ne jų „raizgytos linijos“, bet tiesios linijos, lygus paviršius, be to, jie užimtų nedaug vietos²⁵. Aiškinta, kad blogai, kai šeima butą apstato istoriškais baldais, tačiau „dar blogiau, kai tame pačiame kambarielyje stovi maišyti stiliški su moderniškais baldais“, nes dabartiniais laikais „taisyti kurio nors Liudviko stiliaus baldus, tas pats, kas aprengti modernišką

2 pav. Ketvirtojo dešimtmečio periodikoje dažnai buvo rašoma butų įrangos klausimais. A. Margaičio straipsnio „Butas ir baldai“ ištrauka (*Amatininkas*, 1937, 13–14: 57)

21 V-as [Vorobjovas] 1932. 24: 654.

22 Petrauskaitė 1930. 12: 335.

23 Šepetys 1938. 11: 166.

24 V-as [Vorobjovas] 1932. 24: 654.

25 Petrauskaitė 1930. 12: 335.

3 pav. Profesinė amatininkų spauda dažnai buvo iliustruojama vietinio darbo modernių baldų pavyzdžiais (*Amatininkas*, 1937, 4: 58)

miestietę prieš šimtą metų nešiotais bajorų rūbais²⁶.

Galima teigti, kad Lietuvos piliečiai buvo populiariai supažindinti su svarbiausiais moderniosios architektūros požymiais, architektų sambūriais ir parodomis. Naują estetiką ir patogesnę gyvenimą skleidusiose publikacijose nebuvo gilesnių teorinių apibendrinimų. Jose vyravo (čia belieka sutikti su Petruliu²⁷) į kasdienę praktinę buitį nukreipta logika – statyti ir įrengti savo būstą pigiau, paprasčiau, higieniščiau.

Tarp poreikių ir galimybių

Ar davė realių vaisių modernios gyvenamosios propaganda, sklidusi iš periodikos puslapių, radiofono laidų, viešų paskaitų? Susidaryti visapusišką išpūdį trukdo neišsami ikonografinė medžiaga: nepakanka muziejinės, archyvinės ir aprašomosios informacijos, nedaug autentiškai apstatytų interjerų. Pavienių, nors ir fragmentiškų, duomenų apie būstų įrangą galima rasti tarpukario spaudoje. Į memorialinius namus-muziejus pertvarkyti išlikusieji autentiški arba minimaliai pakeisti interjerai priklausė to laikotarpio šviesuomenei. Dailininkų Antano Žmuidzinavičiaus, Juozo Zikaro (4 pav.) ir Liudo Truikio, rašytojo Balio Sruogos, poetės Salomėjos Nėries, muziejininko Pauliaus Galaunės gyvenamieji interjerai iliustruoja tarpukario kūrybinės inteligentijos skonį, galimybes, savitą požiūrį į gyvenamąją erdvę. Šių asmenų salonuose virė intensyvus kultūrinis gyvenimas, rinkosi šalies intelektualų elitas. Ir nors jie vaizdžiai byloja apie tarpukario interjero apstatymo tendencijas, dėl savo išskirtinumo negali būti laikomi tipiniais statistinio piliečio gyvenamosios pavyzdžiais.

Tą patį galima pasakyti ir apie pasiturinčios tarpukario visuomenės dalies interjerus. Dviejų aukštuomenei priklausiusių šeimų (Jono ir Juozo Vailokaičių bei A. Iljinienės) namus užfiksavusių nuotraukų buvo galima išvysti Kauno apskrities archyve veikusioje parodoje „Laikinosios sostinės architektūra“ (2011 05 11–09 30), sudarytoje iš šio archyvo ir Lietuvos architektų sąjungos Kauno skyriaus rinkinių (ikonografinės dalies aut. Jolita Kančienė). Turtingiausiais Lietuvos žmonėmis laikytų pramonininkų brolių Vailokaičių privatus šešiaaukštis namas Vieniybės aikštėje (1929–1930; archit. Arnas Funkas, namas neišlikęs) pasižymėjo erdviais, itin prabangiais kambariais, dideliais langais, racionalių planų – platūs koridoriai, iš jų patenkama į pavienius tarpusavyje sujungtus kambarius, apstatytus solidžiais minkštais neoklasicistinio ir neobaroko stiliaus baldais, išklotus brangiais kilimais. Prabangos ir racionalumo derinys būdingas ir A. Funko suprojektuotam A. Iljinienės namui (1933, K. Donelaičio g. 19), funkcionalaus plano (gyvenamieji kambariai atgręžti į gatvę, miegamieji – į kiemo pusę, šonuose – sanitarinės ir pagalbinės patalpos)

²⁶ Margaitis 1937. 2: 57.

²⁷ Petrulis 2010: 266. V. Petrulis, nemažai dėmesio skyręs profesinei architektų spaudai, minėjo pačių architektų skaitytas paskaitas apie modernią statybą studentams ir plačiajai visuomenei.

ir su netradiciniais elementais – apskritu langu antro aukšto svetainėje, vestibulio ir holo antrame aukšte bendra erdve, įstiklintomis lubomis, pro kurias matėsi ant stogo įrengta oranžerija. Nuotraukose, įamžinusiose neišlikusį Iljinienės namo interjerą, kosmopolitiškai įrengtos patalpos derėjo su rytietiškaip apstatytais savininkės kambariais (baldai, kilimai, pavienės detalės), kurių egzotiškumą stiprino kambarį skyrusios architekto suprojektuotos arabiško stiliaus ažūriškos arkutės.

To meto aukštuomenės salonus, skoninges ir prabangius, savo prisiminimų knygoje mini pirmasis (ir paskutinis) Lenkijos karo pasiuntinys Leonas Mitkiewiczus (1896–1972), rezidavęs Kaune 1938–1939 metais²⁸. Prieškario Kauną diplomatas aprašė kaip modernų miestą, kuriame virė aktyvus kultūrinis gyvenimas, jaunimo aprangos stilius priminė amerikietiškaį, o bendra laikinosios sostinės atmosfera buvo būdinga jaunoms valstybėms, siekusioms per trumpą laiką pavyti Vakarus²⁹. Miesto suamerikonėjimą diplomatas siejo ir su lietuvių, sukaupusių kapitalą JAV, finansinėmis įplaukomis. Daug informacijos apie aukštuomenės gyvenimą teikia lenkų diplomato aprašyti priėmimai įvairių šalių diplomatų namuose, aukštų valstybės pareigūnų salonuose, valstybinių ir kitokių švenčių išskilmės Karininkų ramovėje.

Tipišku aukštuomenės interjeru iš karo pasiuntinio aprašytųjų galima laikyti Latvijos diplomato Liudvigo Sėjos butą Stoties gatvėje, netoli Igulos bažnyčios. „Kambariai buvo labai dideli ir aukšti, su didžiuliais langais ir milžiniškomis koklinėmis krosnimis, parketo grindimis, – rašė Mitkiewiczus. – Namo savitumas išlaikytas ir viduje. Labai erdvus salonas, apstatytas prancūzišku *fin de siècle* stiliumi, daugybė damastu ir pliušu aptrauktų sofų ir sofūčių, fotelių, foteliukų, daugybė stalų ir mažų staliukų, apkrautų įvairiomis smulkmenomis ir gausiomis šeimos nuotraukomis. Ant grindų paklota keletas prancūziškų ir čekiškų pastelinių spalvų su gėlių piešiniais kilimų. Valgomajame vyrauja ąžuolas; ant sienų medžioklių scenos, natiurmortai, įrėminti šviesaus ąžuolo paneliais“³⁰. Latvių karo atašė Viktoras Deglavas su šeima gyveno Laisvės alėjos „ultramoderniame name penktame aukšte. Ponai Deglavai turėjo didelį moderniai įrengtą butą. Abu buvo jauni ir mėgo modernius baldus“³¹. Didžiosios Britanijos laikinasis reikalų patikėtinis Kaune Thomas Hildebrandtas Prestonas, savo privačiai rezidencijai pasirinkęs „patį niūriausią pastatą visame rajone“ (V. Putvinskio g.) – raudonų plytų „dviaukštį namą be jokių balkonų ir pagražinimų“, viduje jį buvo apstatęs „grynai angliškaį“, išskyrus bizantinio stiliaus ikonas svetainėje (diplomato žmona buvo rusė)³². Nors diplomatijos atstovų salonuose stengtasi atspindėti jų atstovautos šalies kultūrą, jie byloja apie nevienalytę tarpukario

4 pac. Juozo Zikaro memorialinio muziejaus Kaune interjeras, 2003

²⁸ Mitkiewicz 2002.

²⁹ Ten pat: 163–164, 173.

³⁰ Ten pat: 176.

³¹ Ten pat: 177.

³² Ten pat: 179–180.

aukštuomenės skonio, komforto ir reprezentacijos sampratą, nevienodą modernumo recepciją, polinkį į egzotiką.

Žinių apie vidurinio sluoksnio miestiečių būstus suteikia išlikusios šeimų fotografijos, dar gyvų liudininkų prisiminimai. Šios gyventojų grupės aplinka buvo gerokai kuklesnė, supanašėjusi. Masinės gamybos lenktos ar audiniais apmuštos kėdės, sofas, foteliai, masyvios lovos (neretai baldai skirtingų laikotarpių, perduodami iš kartos į kartą), svetainės viduryje pastatyti apskriti (rečiau stačiakampiai) stalai, siuvinėti rankdarbiai, dengiantys stalus ir stalelius, etažeres, lentynėles, spinteles, ant sienų sukabinti dailės kūriniai arba jų reprodukcijos bei šeimos nuotraukos, rankų darbo kilimėliai – vieni ryškesnių dekoratyvinių akcentų. Kartais galima išvysti technikos naujovių – radijo aparatą, telefoną, tačiau akivaizdu, kad prabangos tokiuose butuose buvo nedaug. Kurį laiką dienraščio *Lietuvos aidas* redaktoriumi dirbęs Valentinas Gustainis (1896–1971), prisiminimuose aprašęs 1931 m. Sovietų Sąjungos diplomatinio atstovo Vladimiro Antonovo-Ovsejenkos viešnagę savo namuose, prisipažino, kad raudonavo prieš sovietų diplomatą dėl kuklios savo buities ir senų baldų, nors rusas, būdamas proletariato atstovas, nesivaikė prabangos³³. Ką jau kalbėti apie menkliau pasiturinčias šeimas, kurių baldai ir jų išdėstymas priklausė nuo patalpų dydžio ir elementarios ploto panaudojimo logikos – lovos ir sofas buvo statomos išilgai sienų, stalas su kėdėmis – kambario viduryje arba prie lango. Darbininkijos butai skyrėsi nuo vidurinio sluoksnio atstovų prastesne baldų kokybe, vieno stiliaus nebuvimu (dažnai baldai buvo įsigijami pagal poreikius, nederinant jų tarpusavyje). Greta Vienos stiliaus kėdžių ir geležinių lovų čia buvo galima išvysti iš XX a. pradžios užsilikusią neo-barokinių spintų, iš kaimo atsivežtų kraičio skrynių³⁴.

O ką galima pasakyti apie buitinėje aplinkoje viešai platintą tautinį stilių? Liaudiškumą propagavę dailininkai ir kultūros veikėjai Paulius Galaunė, Antanas Tamošaitis, Mikalina Glemžaitė, Halina Kairiūkštytė-Jacinienė kaip sektiną pavyzdį pateikdavo liaudiškos stilistikos dirbinius kūrusius asmenis – Joną Prapuolėnį, Gerardą Bagdonavičių, Joną Vainauską, Antaną Gudaitį (5 pav.), Tamošaitį³⁵. Tačiau tarpukario gyvenamųjų interjerų įrengimas tautiniu stiliumi greičiau buvo kryptingai populiarinamas teoriškai nei egzistavo kaip masinis reiškinys. Ir tai iš dalies buvo susiję ne tiek su piliečių sąmoningumu, kiek jų finansinėmis galimybėmis. Užsakyti unikalaus darbo lietuviškus baldus, rankų darbo kilimą, originalų paveikslą galėjo tik šalies elitas arba materialią gerovę pasiekusios vidurinio sluoksnio šeimos. Paprastesnis būdas suteikti liaudiškumo aplinkai buvo kambario pagyvinimas kaime austu, iš savo kraičio išsaugotu audiniu ar pačių rankomis pagamintu rankdarbiu.

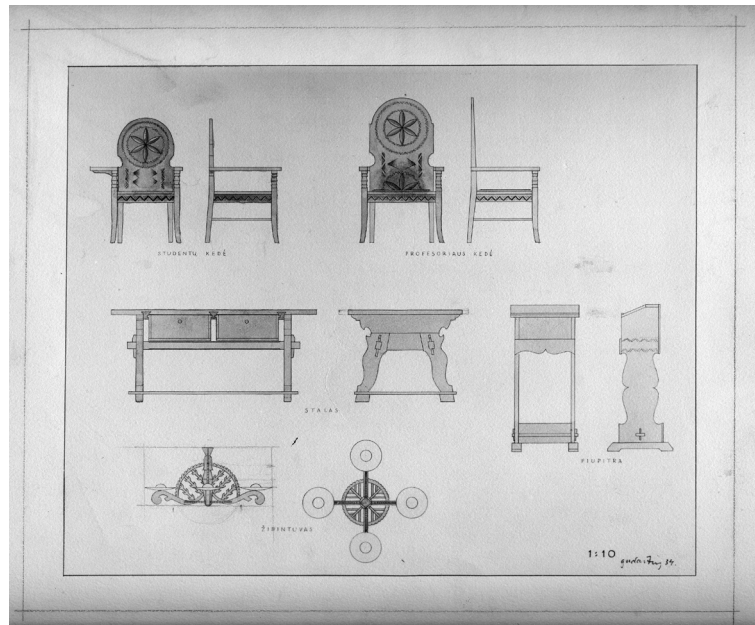
Daug dėmesio rankdarbiams dėl jų populiarumo skyrė tautiškumo ideologai. Apie liaudiško stiliaus propagandos būtinybę šioje srityje rodo etnologų surinkti duomenys: nuo XX a. pradžios Lietuvoje plitusių liaudies menui nebūdingų siuvinėtų dirbinių (takeliai, kilimėliai, pagalvėlės, užuolaidos) raštai buvo atkeliavę iš Vakarų Europos. Turguose ir krautuvėlėse pardavinėjami raštų pavyzdžiai (vad. „desinėliai“), pagal kuriuos siuvinėta (dažnai ant juodo satino ryškiais siūlais), vaizdavo įmantrias realistinio piešinio gėles, paukščius, drugelius, vynuogių kekes. Tokios stilistikos dirbinių netrūko ir rankdarbių

³³ Gustainis 1991: 142.

³⁴ Daniliauskas 1969. 3: 112.

³⁵ Galaunė 1932, balandžio 5; Galaunė 1932. 16: 371; Dail. G. Bagdonavičius amatuose 1937. 8: 117; Lietuvos baldai į Paryžių 1938, vasario 15; Pavyzdingas amatininkas 1938. 7: 2 virš. p.

5 pav. Antanas Gudaitis.
Pitsburgo universiteto
Lietuviškos auditorijos baldų
projektas, 1934. Popierius,
pieštukas, 35 × 48 (*Lietuvos
literatūros ir meno archyvas*,
A. Gudaičio fondas 221,
ap. 1, b. 3)

parodose. Būdingą buto pagražinimą panašiais dirbiniais aprašė etnologas Daniliauskas: „Virtuvėje – baltinta viryklė, spintelė, uždengta marga klijuote; ant lentynos indams užkabinta užuolaidėlė (ant balto perklio mėlynais siūlais išsiuvinėti nykštukai, gaminą pietus, ar pan.), pora taburečių. Kambaryje prie sienos – medinė lova, užtiesta namų audimo lovatiesė; galvūgalyje – pagalvė margu perkeliniu užvalkalu <...>, pora išsiuvinėtų stambiomis ryškiomis gėlėmis pagalvėlių; ant sienos – kilimėlis <...>. Prie kitos sienos – konstruktyviojo stiliaus drabužių spinta, ant jos viršaus užkabinti „kampeliai“, išsiuvinėti lietuviškų kaitintinių prijusčių tulpėmis. Prie lango – stalas, užtiestas staltiese, išsiuvinėta rugiagėlėmis <...>“³⁶.

Etnologo pateiktoje informacijoje nesunku atpažinti XX a. Europoje ir Amerikoje itin populiarius, iš Anglijos kilusius „mėlynuosius“ siuvinėjimus (angl. *bluework*) – nesudėtingus motyvus, kuriams viena linija balto audinio fone. Tokius rankdarbius Europoje išplatino specializuoti rankdarbių leidiniai ir moterų žurnalai, siūlę nemokamus pavyzdžius mainais į leidinių prenumeratą³⁷. Sienų kilimėliai, laikraščiams ir buitinėms priemonėms laikyti dėtuvės, vaizdavę nykštukus ir kitus pasakų personažus bei mielus gyvūnus, su lietuviškais užrašais ir palinkėjimais („geros dienos“, „gero apetito“, „šukos“ ir kiti) buvo populiarius ir XX a. antrojoje pusėje. Moterų itin mėgtiems kryželio dygsniu vilna ant drobės siuvinėtiems paveikslėliams, pagalvėlėms ir kitiems dirbiniais greičiausiai įtakos turėjo Berlyno vilnos darbai (angl. *Berlin wool work*) vadinami siuvinėjimai, kilę XIX a. Vokietijoje ir vėliau išpopuliarėję siuvinėjimui skirtų Anglijos žurnalų dėka (Lietuvoje vilną dažniau keitė prieinamesniais medvilniniais siuvinėjimo siūlais). Tuo tarpu natūralistiškai traktuotos lygiai siuvinėtos gėlės ir kiti motyvai juodame fone greičiausiai išsirutuliojo iš žydų tautybės

³⁶ Daniliauskas 1978: 48.

³⁷ Prieiga per internetą: http://www.quiltersmuse.com/bluework_embroidery_history.htm

moterų populiarių „juodųjų“ siuvinėjimų. Tad tarpukario Lietuvoje tarpo kone visos Europos buitinę aplinką užplūdusios masinio siuvinėjimo rūšys. Greta jų 4-ajame dešimtmetyje vis tvirtesnes pozicijas užėmė *Sodžiaus meno* leidinių ir periodikos dėka populiariajami lietuviški siuvinėjimo raštai, grįsti stilizuotu liaudies tekstilės, skrynių ir margučių dekoru.

Liaudišką aplinką savo bute kūrė sąmoningi ir didesnes pasirinkimo galimybes turėję piliečiai. Tarp Vailokaikių namo vidų užfiksavusių fotografijų matome tautiniu stiliumi apstatytą kampeį – greičiausiai su laiptais sujungtą viršutinio aukšto holą, kuriame patogios, masyvios sofos aptrauktos lietuviškų prijuosčių raštais stilizuotais apmušalais. Įstiklintos laiptinės langus per visą jos aukštį puošė didžiuliai tulpių žiedai (sunku nustatyti – lengvo audinio, tapyti ar vitražiniai). Tikėtina, kad Vailokaiciai ar kita jų socialiniam statusui prilygusi šeima tautinio stiliaus interjero įrengimą patikėjo specialistams. Tuo tarpu meninės inteligentijos atstovai ir gyventojų dauguma greičiausiai tai darė savo jėgomis, remdamiesi individualiu skoniu, pasitelkdami pavienius akcentus – autentiškus liaudies dailės ar tautine maniera stilizuotus dirbinius, lietuvių dailininkų sukurtus baldus ir kilimus. Dotnuvos žemės ūkio akademijos lektorė ir tautinės kultūros puoselėtoja Michalina Glemžaitė savo butą apstatė Prapuolenio baldais, valgomąjį ir miegamąjį dekoravo tautinio stiliaus grindų ir sienų kilimais (galbūt Tamošaičio darbo, o gal aus-

6 pav. Antano Žmuidzinaučiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus Kaune interjeras. Marijos Žmuidzinaučienės kambarys, 2005

tais Žemės ūkio rūmų ar Dotnuvos žemės ūkio akademijos audėjų). Liaudies meno raštais dekoruoti rankdarbiai (siuvinėtos kompozicijos, pagalvėlės, staltiesės) čia sukūrė išskirtinę atmosferą. Tautiniai akcentai (lovatiesės, fotelių audiniai, pagalvėlės, staltiesės) puošė Marijos Žmuidzinaučienės (6 pav.) ir Dalios Daugirdaitės-Sruogienės kambarius. Šie pavyzdžiai patvirtina, kad tarpukario Lietuvos visuomenė neįžiūrėjo prieštaros tarp modernumo ir liaudiškumo ir, jei leido galimybės, nevengė gyvenamąją aplinką įrengti liaudies stiliumi ar dekoruoti tautiniais akcentais.

Dažytojai-dekoratoriai – būsto kultūros skleidėjai

Kokio stiliaus puošyba tinka moderniam interjerui? Kokios medžiagos jame turi derėti – natūralios, minimaliai apdorotos ar natūralias imituojančios? Kokiomis spalvomis turi būti dažomos sienos? Tokiais klausimais mirgėte mirgėjo profesinė tarpukario amatininkų spauda. Buto dekoras – spalvos, ornamentika ir kiti elementai lėmė interjero stilistiką, todėl nuolat buvo primenama, kad modernizmo epochos interjeruose turi vyrauti natūralios medžiagos, minimalus dekoras ir konstruktyvi stilizacija. Iš teorinių minčių galima išskirti bent keletą tendencijų ar metodinių nurodymų, tarp kurių egzistavo ir radikali antipuošybinė nuostata, greičiausiai įkvėpta austrų architekto Adolfo Looso (jis minimas lietuvių straipsniuose³⁸), griežtai nusistačiusio prieš dekoratyvinius elementus

38 Valentukonis 1937. 1: 10.

architektūroje, ypač ornamentą, kritikavusio netgi medžio ir kitų plokštumų dažymą kaip apgaulingą maskavimą³⁹. Tiesa, A. Looso poziciją lėmė konkrečios istorinės aplinkybės – ji kilo kaip priešprieša Vienos secesijos architektų propaguotam rafinuotam dekoratyvumui. Tuo tarpu 4-ojo dešimtmečio Lietuvoje saikingai įrengto būsto idėja padėjo kovoti su kultūriniu atsilikimu ir miesčioniška prabangos samprata. Nors pasaulyje vis labiau įsitvirtino funkcionalizmo ginamos asketiškos formos, Lietuvoje jos buvo aptariamoms buities kultūros ugdymo problemų fone.

Su A. Looso pažiūromis savo straipsniuose supažindino Čekoslovakijoje mokslus baigęs inžinierius dekoruotojas Juozas Valentukonis, vis dėlto nepritaręs kraštutiniam austro radikalizmui. Nors J. Valentukonis buvo įsitikinęs, kad buto dekoras turi būti grįstas funkcionalumo principais – gražu tai, kas praktiška, tačiau siūlė nekartoti vakariečių klaidų – nedekoruoti kambario sienų skirtingomis spalvomis, kaip tai darė funkcionalistai, taip pat nepalikti vienspalvių sienų. „Vienoda spalva pasirodė ne tik nuobodi, bet ir nepraktiška. Kol ji šviežia, švari, tai dar nieko, bet ar ilgai ji tokia gali būti?“ – klausė autorius⁴⁰. Apžiūrėjęs Pirmąją tarptautinę amatų parodą Berlyne 1938 m. J. Valentukonis net pasidžiaugė, kad „ornamentas ir vėl įsileidžiamas į salonus, tik jau ne toks sudėtingas ir turtingas, bet žymiai kuklesnis ir estetiškesnis, su daugiau ar mažiau aiškia tautiškumo protekcija“⁴¹.

Modernizmo dvasia kasdienėje terpėje buvo skleidžiama valstybės iniciatyva stiprinant dailiųjų amatų atstovų profesionalumo lygį. Šį kartą nebus kalbama apie visą amatų mokymo sistemą (amatų mokyklas, stacionarius ir kilnojamuosius kursus), o tik vieną iš ugdymo židinių – Švietimo ministerijos įsteigtus vakarinius dažytojų kursus, kurių atsiradimas 1932 m. Kaune buvo atsakas į stilingos gyvenamosios aplinkos poreikį. Ketvirtąjo dešimtmečio pradžioje susigriebta, kad iki tol per mažai dėmesio skirta buto dekoravimui. Sienos Lietuvoje buvo dažomos ir klijuojamos apmušalais, dekoruojamos pagal senus trafaretus, neatitinkančius naujoviško interjero reikalavimų. Kursų absolventai pagal organizatorių sumanymą turėjo tapti kūrybiškai dirbančiais aukštos kvalifikacijos amatininkais, gebančiais ne tik techniškai atlikti darbą, bet ir puošti interjerą savarankiškai sukomponuotu dekoru, todėl dažytojus stengtasi išmokyti ne tik techninių dalykų (žinoti dažų sudėtį, mokėti įvairius dekoravimo būdus), bet ir lavinti kūrybiškumą, diegti stilious sampratą. Tikėtasi, kad profesionaliai parengtas specialistas nepasiduos saloniniam skoniui, kovos prieš manieringą stilizavimą, perdėtą puošybiškumą, darbus atliks greitai ir kokybiškai.

V. Kudirkos pradžios mokyklos (Trakų g. 10) pusrūsyje prisiglaudusių kursų lankytojus trejetą metų meninių dalykų mokė profesionalūs dailininkai ir Kauno meno mokyklos studentai. Kursų programą parengė pirmasis jų vadovas Jonas Mikėnas⁴². Skirtingais laikotarpiais kursuose, be J. Mikėno, dėstė tikras 4-ojo dešimtmečio menininkų žiedas – Antanas Gudaitis (vadovavęs jiems nuo 1935 m.), Vladas Didžiokas, Viktoras Vizgirda, Adolfas Valeška, Česlovas Janušas, Vaclovas Ratas-Rataiskis, Zenonas Kolba, Viktoras Palys (paskutinis kursų vadovas nuo 1940 m.), inžinierius Valentukonis ir kiti specialistai (7 pav.)⁴³.

39 Frampton 2010: 90.

40 Valentukonis 1937. 9: 135.

41 Valentukonis 1938: 210.

42 Meno mokyklos direktoriaus raštas Švietimo ministerijai kursų steigimo reikalu, 1931 11 18. *Kauno apskrities archyvas* (toliau – *KAA*). F. 128. Ap. 1. B. 4. L. 1.

43 Kauno vakarinių dažytojų kursų tarybos posėdžių protokolai. *KAA*. F. 128. Ap. 1. B. 1(1931–1935); Ap. 1. B. 21(1936–1940).

7 pav. Vakariinių dažytojų kursų Kaune lankytojai (stovi antroje eilėje) su dėstytojais. Sėdi iš kairės: Adolfas Valeška, Zenonas Kolba, Viktoras Vizgirda, kursų vedėjas Leonas Bulgaras, Juozas Valentukonis, Antanas Gudaitis, apie 1934 (*Lietuvos literatūros ir meno archyvas*, A. Gudaičio fondas 221, ap. 1, b. 89)

8 pav. Vakariinių dažytojų kursų lankytojai dažymo technikos praktikos paskaitoje (*Amatininkas*, 1937, 4: 147)

Kursuose buvo įsisavinami ir bendrieji dalykai (lietuvių kalba, aritmetika, braižyba), tačiau daugiausia dėmesio skirta specialybei – piešimui, ornamentikai, dažymo technikai⁴⁴. Per ornamentikos pratybas, atitinkančias kompozicijos dalyką, buvo lavinami kūrybiniai dažytojų gebėjimai, plečiamas akiratis, ugdomas skonis (8 pav.). Būsimieji dekoratoriai buvo supažindinami su įvairių tautų ornamentais ir mokomi juos stilizuoti pritaikant puošybos specifikai. Jau pirmame kurse daug dėmesio skirta lietuviškai ornamentikai – audinių, medžio ir geležies dirbinių, keramikos raštams, kuriuos mokyta stilizuoti („perstiliuoti pritaikant vidaus dekorui“⁴⁵), komponuoti iš jų frizus, bordiūrus, aprėminimus. Trečiakursiai dažytojai turėdavo parengti įvairios paskirties gyvenamųjų ir visuomeninių patalpų (biurų, bažnyčių, kavinių) projektus ir juos atlikti įvairia dažymo technika, be to, galėjo kurti reklaminius skydus, dekoruoti ir lakuoti baldus, tapyti ant stiklo, imituodami daug brangesnį vitražą, lakuoti automobilius ir metalinius paviršius. Braižybos pratybos buvo siejamos su specialybės darbais – mokyta braižyti sudėtingus istorinius raštus ir atlikti „tautiškus ornamentus braižybiškai“⁴⁶.

„Tie laikai, kada dažytojas-dekoratorius galėjo prie vienu lubų išstisus

mėnesius fantazuoti, išgalvodamas reikalingų ir nereikalingų puošmenų, <...> nesugrąžinamai dingo amžių gilumoj, – aiškino Valentukonis. – Šiandien darbo tempas nepaprastai pagreitėjo“⁴⁷. Dekoravimo darbus turėjo palengvinti dažytojų kursuose diegiamos naujos technikos: ornamentavimas su trafaretais, voleliais, tapyba, purškimas, reljefinis plokštumos formavimas ir t. t. Iš pradžių kursuose tobulinosi tik dažytojai, vėliau nutarta rengti dažymo-dekoravimo instruktorius, kurie galėtų kitus mokyti buto dekoravimo. 1938 m.

⁴⁴ Dažytojų 3-ų metų kursų specialinių dalykų programa *KAA*. F. 128. Ap. 1. B. 2. L. 1–2; Kauno vakariinių dažytojų kursų 1933–1934 mokslo metų programa. *KAA*. F. 128. Ap. 1. B. 10. L. 1–3.

⁴⁵ *KAA*. F. 128. Ap. 1. B. 10. L. 3.

⁴⁶ *KAA*. F. 128. Ap. 1. B. 10. L. 4.

⁴⁷ Valentukonis 1937. 9: 154–135.

išleista pirmoji instruktorių laida⁴⁸. Kursus lankė ne tik meninių polinkių turėję jaunuoliai, bet dažytojo darbą dirbę ir pasitobulinti norintys asmenys. Tarp kursantų pasitaikė ir Kauno meno mokyklos studentų. Šis faktas kalba apie gerą dėstymo lygį ir žinių, įsisavinamų kursuose, naudą.

Kursų vadovas A. Gudaitis buvo įsitikinęs buto dekoruotojų reikalingumu. Ketvirtą dešimtmečio antroje pusėje jis įtikino Švietimo ministeriją steigti dažytojų-dekoruotojų skyrius visose amatų mokyklose. Jo iniciatyva pradėta rengti kilnojamuosius dažytojų kursus provincijoje. A. Gudaitis kėlė klausimą ir apie būtinumą steigti aukštesniąją mokyklą, kuri aprėptų visų buto įrengimui reikalingų specialistų rengimą, t. y. turėtų architektūros, baldų, dažymo-dekoravimo, metalo, keramikos skyrius⁴⁹.

Kursantų darbai buvo pristatomi kasmetinėse vakarinių dažytojų kursų lankytojų parodėlėse. Čia buvo rodomi geriausi dekorų projektai, ornamentuoti baldai, dažymo technikos (tapyba ant stiklo, metalo ir medžio dažymo, įvairių paviršių lakavimo pavyzdžiai), piešimo ir braižybos darbai. Kursų auklėtinių kūryba pasižymėjo neblogo meniniu lygiu. Dažytojų-dekoruotojų projektuose gausu moderniai ir tradiciškai traktuotų tautinių motyvų (9, 10 pav.).

Nors grupė profesionaliai parengtų dekoruotojų, atitinkančių dabartinius vidurinės grandies dizainerius, galėjo tenkinti tik ribotą paklausą, be to, egzistavo prieštaravimas tarp visuomenės poreikio ir galimybių, dažytojų-dekoruotojų kursai tarpukario Kaune buvo reikšmingas amatų sąjūdžio reiškinys, atspindėjęs kasdienės aplinkos modernizacijos procesus ir rodę valstybės pastangas spręsti buitės kultūros problemas.

9 pav. Baldų komplekto, dekoruoto Vakarinių dažytojų kursų lankytojo, fragmentas, 1937–1938. Įsigytas Antano Gudaičio kursantų parodoje (A. Gudaičio šeimos nuosavybė)

10 pav. Kėdė iš baldų komplekto, dekoruoto Vakariniuose dažytojų kursuose, 1937–1938 (A. Gudaičio šeimos nuosavybė)

⁴⁸ Iš amatų mokyklų ir kursų 1938. 22–23: 168.

⁴⁹ Dažytojai – buto kultūros nešėjai 1937. 10: 145–146.

Išvados

Materialinė tarpukario Lietuvos kultūra atspindėjo valstybės ideologinę kryptį, laviravimą tarp kosmopolitinės ir tautinės kultūros. Naujus standartus atitinkančios gyvensenos propaganda vyko urbanizacijos ir susiliejimo su įprasta gyvenimo sankloda sąlygomis. Augo miestai, keitėsi gyvenimo būdas, tradicijų ir naujovių santykis, vyko spartūs atsinaujinimo procesai įvairiose gyvenimo srityse. Europos architektūros tendencijos, kaip ir visa modernioji kultūra, anuometinėje Lietuvoje asocijavosi su pažanga, naujų vertybių perimamumu, todėl turėjo būti pažinta ir propaguojama. Dėl šios priežasties skirtingų socialinių grupių spauda tiek daug dėmesio skyrė naujam gyvenimo būdai. Modernumo propaganda rodo valstybės dėmesį žmonių gyvenimo kokybei. Ja siekta ne tik populiarinti naujovišką estetiką, bet ir padėti įveikti atsilikimą, diegti naujas technologijas, skleisti pažangesnio gyvenimo viziją.

Akivaizdu, kad autoritetingų specialistų žodis, skelbęs modernią piliečių laikyseną, atliko svarbų visuomenės auklėjamąjį vaidmenį, net jei ir kirtosi su realiomis galimybėmis. Teorinė mintis Lietuvoje lenkė statybų ir gyvenamosios aplinkos sutvarkymo realijas, kurios atsiliko nuo to meto Europos architektūros. „Modernizmo gadyne“ propaguojančių straipsnių autoriai (V. Švipas, H. Kairiūkštytė-Jacinienė, Valentukonis, M. Vorobjovas, kiti) buvo ne tik geri savo srities specialistai, naujos architektūros šalininkai, bet ir buities kultūros svarbą ugdant sąmoningą visuomenę suvokę asmenys.

Naujoviška aplinka įsitvirtino veikianti vietinių poreikių ir tradicijų. Nors funkcionalizmo ir racionalizmo tendencijos, plitusios architektūroje ir propagotos periodikoje, rado atgarsį interjerų įrangoje, tačiau radikalių naujovių plėtrą stabdė ribotos valstybės ir gyventojų finansinės galimybės, konservatyvumas, jaukaus būsto idealas, rezervuotas požiūris į išgrynintų formų ir tiesių linijų estetiką. Šiuolaikiškumo ir tautiškumo derinys – neatsiejamas modernią gyvenseną propagavusių publikacijų ir tautiškai įrengtų interjerų požymis.

Gauta 2011 10 15

Priimta 2011 10 21

Literatūra ir šaltiniai

1. A. K-kas. Kauno vak. dažytojų-dekoratorių kursų paroda. *Amatininkas*. 1938. 11: 166.
2. Apskričių ir Miestų Technikų Suvažiavimas. *Statybos menas ir technika*. 1922. 2: 13–15.
3. Bagdonavičius, G. Baldai, stiliai, amžiai. *Amatininkas*. 1938. 11: 167.
4. Dail. G. Bagdonavičius amatuose. *Amatininkas*. 1937. 8: 117.
5. Daniliauskas, A. Kauno proletarų butai XIX a. pabaigoje – XX a. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A serija. T. 1(29). Vilnius, 1969. 131–146.
6. Daniliauskas, A. Kauno proletarų gyvenamosios patalpos XIX–XX amžiais (1. Pastatai). *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A serija. T. 2(27). Vilnius, 1968. 131–144.
7. Daniliauskas, A. Kauno proletarų gyvenamosios patalpos XIX–XX amžiais (2. Interjero dekoras). *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*. A serija. T. 3(31). Vilnius, 1969. 107–121.
8. Daniliauskas, A. *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.* (Etnografinė apybraiža). Vilnius: Mokslas, 1978.
9. Dažytojai – buto kultūros nešėjai. Su dažytojų-dekoratorių kursų vedėju pasikalbėjus. *Amatininkas*. 1937. 10: 145–146.
10. E. T. Praktiškasis gyvenimas. Moderniškas namų papuošimas. *Naujoji romuva*. 1931. 1: 26.
11. Frampton, K. *Modern Architecture. A Critical History* (4th edition). London: Thames & Hudson, 2010.
12. Galaunė, P. Dvi įdomios ir reikšmingos parodos. *Lietuvos aidas*. 1932, balandžio 5.
13. Galaunė, P. Dvi parodos. *Naujoji romuva*. 1932. 16: 371.

14. Gustainis, V. *Nuo Griškabūdžio iki Paryžiaus*. Kaunas: Spindulys, 1991.
15. Iš amatų mokyklų ir kursų. *Amatininkas*. 1938. 22–23: 168.
16. Jacynienė, H. Namų ir butų įrengimo estetika. *Naujas žodis*. 1928. 23–24: 7–10.
17. Jankevičiūtė, G. *Dailė ir valstybė. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003.
18. *JAV lietuviai*. T. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002. 369–370.
19. Kančienė, J. Racionalizmas Kauno tarpukario laikotarpio gyvenamuosiuose namuose (1918–1940). *Lietuvos TSR architektūros klausimai*. 1988. 9: 106–122.
20. *Kauno architektūra*. Vilnius: Mokslo, 1991.
21. Lietuvos baldai į Paryžių. *Lietuvos aidas*. 1938. 02.15.
22. Margaitis, A. Butas ir baldai. *Amatininkas*. 1937. 2: 57–59.
23. Moderniškas buto įrengimas (p. Jacynienės paskaitos, skaitytos 1929 m. sausio 28 d., santrauka). *Naujoji vaidilutė*. 1929. 2: 60.
24. Mitkiewicz, L. *Kauno atsiminimai: 1938–1939*. Vilnius: Baltos lankos, 2002.
25. Moderniškas butas. *Naujas žodis*. 1933. 2: 34.
26. Mulevičiūtė, J. *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001.
27. Pavyzdingas amatininkas. *Amatininkas*. 1938. 7. II virš. p.
28. Petrauskaitė, J. Gyvenamojo buto higiena. *Naujoji vaidilutė*. 1930. 12: 335.
29. Petrulis, V. Architektūros politikos apraiškos Lietuvos tarpukario (1918–1940) periodikoje: tarp reprezentacijos ir socialinio teisingumo. *Urbanistika ir architektūra*. 2009. 33(2): 126–134.
30. Petrulis, V. Modernistinės estetikos apraiškos tarpukario architektūros estetinėje mintyje. *Urbanistika ir architektūra*. 2010. 34(5): 262–269.
31. Preišgalavičienė, L. Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose. *Urbanistika ir architektūra*. 2010. 34(3): 161–172.
32. Stalėnas. Baldų stilius. *Amatininkas*. 1934. 39: 2.
33. Šatavičiūtė, L. Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose. *Menotyra*. 2002. 3: 51–57.
34. Šepety, A. Meniškas buto įrengimas – priemonė estetiškam auklėjimui. *Amatininkas*. 1938. 11: 166.
35. Škiudienė, R. Lietuvos banko baldai. *Menotyra*. 2004. 3(36): 50–55.
36. Švipas, V. Architektūra tautos kultūroje. *Naujoji romuva*. 1937. 4–5: 107.
37. Švipas, V. Butas egzistencijos minimumui. *Naujas žodis*. 1929. 20–21: 10–11.
38. Švipas, V. Kultūringos gyvenimo formos. *Naujas žodis*. 1929. 9: 6–7.
39. Valentukonis, J. Natūrali medžiaga ir imitacija moderniškame bute. *Amatininkas*. 1937. 1: 10.
40. Valentukonis, J. Pirmąją Tarptautinę Amatų parodą uždarius. *Amatininkas*. 1938. 14–15: 209–210.
41. Valentukonis, J. Sienuoms dekoruoti techniškosios priemonės. *Amatininkas*. 1937. 9: 135.
42. V-as [Vorobjovas, M.]. Naujoviškas butas. *Bangos*. 1932. 24: 654.
43. V. K. Ten, kur ruošiami dažytojai. Dažytojų-dekoratorių kursai Kaune. *Amatininkas*. 1937. 1: 13.
44. Prieiga per internetą: http://www.quiltersmuse.com/bluework_embroidery_history.htm

Lijana Šatavičiūtė

The idea of a modern home in interwar Lithuania: between functionalism and national romanticism

Summary

In the current article, the living interiors of interwar Lithuania are discussed from the aspect of the relation between modern and conservative tendencies. The author seeks to reveal the discourse of the modernistic thought and find out how the new aesthetics was put into practice in a living space. Modernist propaganda in interior furnishing began to manifest itself in the 1920s and gained momentum in the 1930s, with the acceleration of the processes of the society's modernization, the growth of cities, and the merging of traditional lifestyle with new forms of daily life.

Modern culture in Lithuania was associated with progress and renewal. It was directed not only to introducing innovatory aesthetics, but also to overcoming backwardness. Lithuanian citizens were acquainted with the main features of modern architecture on the popular level. The authors of the articles (Juozas Valentukonis, Mikalojus Vorobjovas, Halina Kairiūkštytė-Jacinienė) that appeared at that time were advanced specialists in their fields, well aware of the importance of the culture of daily life in forming a conscious society. However, the publications lacked deeper theoretical insights, and methodical advice based on practical logic – how to build and furnish a house in a more economical, simple and sanitary way – prevailed.

With the aim to consolidate the professionalism of craftsmen, schools and courses of fine crafts were established. One of the important centres of training was the Evening Courses for Decorators established by the Ministry of Education in Kaunas in 1932, in which the creative abilities of apartment decorators were trained, their interests were expanded, and their taste was developed.

An innovatory environment took root in Lithuania under the impact of local needs and traditions. Although the tendencies of functionalism and rationalism were reflected in interior furnishing, the conservativeness of the citizens, the limited financial possibilities of the state and individuals, the restrained attitude to the new aesthetics, and possibly the ideal of a cosy home became a hindrance to the radical development of innovations. The understanding of contemporariness did not clash with the traditional aesthetic norms and national features, which were adapted in the conditions of a new era.

KEY WORDS: interwar daily life culture, interiors of the 1920s and the 1930s, national style, functionalism, rationalism